

Kunskapsresistens

– en fråga om att passa in och främja sin grupp

Sanningssökande och vetgirighet sägs vara unikt mänskliga särdrag. ”Men grupptillhörighet är viktigare. Vi slutar lyssna till fakta om de nya insikterna äventyrar vår plats i gruppen”, säger **Mikael Klintman**, professor i sociologi. Men det finns knep att ta till för att göra debatten i infekterade frågor såsom klimat, GMO och vaccination mindre polariserad.

VI VET ALLT MER OCH tillgången till information är enorm. Varför tycks människor ibland då strunta i fakta och bevis?

Den rekommenderade lösningen brukar vara att leverera ännu mera siffror och fakta, gärna paketerat på ett lättillgängligt sätt. Eller uppmuntra till mer källkritik och betona heuristiskt beslutfattande.

– I botten finns en grundmurad syn på att människan på så sätt kan stimuleras att bli mer rationell och kunskapstörstande. **Hans Roslings** bok ”*Factfulness*” och **Steven Pinkers** ”*Enlightenment Now*” är uttryck för synen på kunskapen som tillräcklig kraft att lösa en lång rad av dagens stora samhällsproblem, säger Mikael Klintman som är professor i sociologi vid Lunds universitet.

I en ny bok om kunskapsresistens hävdar han att det är hög tid att uppdatera den rådande uppfattningen om vilka funktioner kunskap fyller för människor. Betydelsen av de överlevnadsvillkor som formade, och fortfarande präglar, vår art underskattas, anser han.

Kristina Lindgärde
Forskningskommunikatör
Lunds universitet
kristina.lindgarde@
kommunikation.lu.se

*Alla människor har en djupt rotad beredskap att motstå kunskap, särskilt när den kommer från andra grupper. Därför behöver samhället strukturer, rutiner och incitament som försvårar självbekräftelse, menar **Mikael Klintman**.*

– I vår ursprungliga livsmiljö löpte män 25 procents risk att bli dödad av en annan grupp än deras egen. Tillit och lojalitet liksom konsensus om sant och falskt ökade överlevnadchansen för både individ och grupp. Ur detta växte religion och trosuppfattning fram som ett ytterligare sammanhållande kitt.

Alltså: Vi har anpassats till att överleva i grupp, inte för att nå så korrekt

verklighetsuppfattning som möjligt. Om social tillhörighet står i konflikt med sanningssökandet bör människor förväntas att nästan alltid prioritera det förra, är Mikael Klintmans grundläggande tes.

Men ju mer vi kan något, blir vi då inte mer intresserade av alternativa synsätt?

Ofta inte, enligt Mikael Klintman. Det kan till och med bli tvärtom.

– Ju mer vi kan, desto mer obenägna blir vi att låta vår verklighetsbild utmanas. En förklaring är att man erövrar en allt högre auktoritet i sin grupp tack vare sina expertbaserade uttalanden. Och med högre status, desto större fall.

Inte heller forskarvärlden är undantagen. **Albert Einsteins** extrema ovilja att under lång tid att ta till sig den yngre **Werner Heisenbergs** synsätt är ett välkänt exempel.

En ytterligare förklaring, fysiologisk snarare än sociologisk, är att vi gärna hushållar med hjärnans energianvändning. Bevis som ser ut att omkullkasta det egna åsiktsfundamentet kostar mycket i form känslolösa och tidsödande omprövningar av de egna argumenten.

Vad ska man då göra för att nå fram?

En förhållandevis enkel åtgärd är att se till att skapa mer heterogena grupper av

Grupptillhörighet upplevs i allmänhet långt viktigare än sanning. Vi slutar lyssna till fakta om de nya insikterna riskerar vår acceptans av gruppen. August Landmessers (inringad) trotsiga integritet är ett ovanligt undantag som bekräftar regeln. (Han stupade i strid den 17 oktober 1944).

Foto: 13 juni 1936, skeppsvarv, Hamburg

beslutsfattare, med balans ifråga om kunskapsbakgrund, demografi och ideologi. En annan är att utveckla strukturer som minskar risken för ”bias”. Anonymiserade tentor och dold etnicitet i domstolsärenden är exempel på de senare.

– Vi stärker gärna sammanhållningen genom att aktivt särskilja oss från andra. Särskilt gruppstärkande är det att förhålla sig negativt till andra grupper, till exempel genom att undervärdera eller förringa deras insikter. Kommer nya fakta från motståndargrupper är vi extra obenäga att lyssna. Blandade grupper och andra strukturer i samhället kan dämpa tendensen, enligt Klintman.

Minst lika viktigt är att förstå den världsåskådning och ideologi som åsikterna vilar på och anpassa budskapet därefter. Ännu bättre om budskapet vävs in i en större berättelse.

5G, genus, klimatförändringar, genmodifierade grödor och vaccination är exempel på ämnen där berättelsen skulle vinna på att ändras och ramas in annorlunda, föreslår han.

– Vi människor har en tendens att hitta samband mellan intryck och fakta som kanske egentligen inte finns och

göra en berättelse av alltihop. Det kan vara en nackdel som kan vändas till en fördel. Exempelvis blir vi långt mer engagerade om vi kan visualisera goda eller onda aktörer.

Motståndet mot mässlingsvaccin är ett exempel på hur berättelsen personifieras fast där egentligen inte figurerar några människor. Motståndarna beskriver gärna vaccinet som en ”fientlig kraft” – sprutor heter ju för övrigt ”shots” på engelska – som läkemedelsindustrin tvingar in i ett ”oskyldigt, friskt barn”.

Den bilden har vaccinationsförespråkare, med viss framgång, omformat till en metafor om en välvillig substans som stärker barnets egen underrättelsetjänst och som hjälper barnet att identifiera en fiende.

Enligt Mikael Klintman finns ytterligare anledningar till att vaccinnmotståndare fortsätter att referera till samma ”värdelösa” studie, bluffartikeln av **Andrew Wakefield** som först publicerades i *The Lancet* men som senare drogs tillbaka. Att peka på alla andra rigorösa studier som inte hittar något samband mellan mässlingsvaccin och autism har visat sig vara nästan verkningslöst.

Istället kan det vara långt mer effektivt att föra ett samtal om den bakomliggande misstro som många vaccinnmotståndare hyser mot statens inblandning i allmän vaccination och de stora medicinföretagens makt och påverkan på staten.

Kanske är det den farhågan som bör diskuteras mest och hanteras så att man kan komma ifrån den kunskapsresistens som GMO-tekniken varit föremål för. Vissa miljögruppers hårdnackade motstånd mot GMO följer ett liknande

Anti-vaccinationsrörelsen är lika gammal som vaccinet själv. En propagandakarikatyr mot vaccination av James Gillray, ”*The Cow-Pock—or—The Wonderful Effects of the New Inoculation!*” (1802)

Särskilt gruppstärkande är det att förhålla sig negativt till andra grupper, till exempel genom att undervärdera eller förringa deras insikter.

mönster. De här grupperna har ofta varit ointresserade av de studier som inte kunnat bekräfta de befärade riskerna med kontrollerad genteknik.

– Men liksom i fallet med vaccinståndarna, visar det sig att motståndet bottnar i andra farhågor än den faktiska teknikens risker, säger Mikael Klintman.

Det kan vara oro för att multinationella företag genom GMO-patent ska kunna kontrollera och ”äga” större delen av världens livsmedelsproduktion. Den politisk-ekonomiska farhågan bör så klart tas på största allvar, menar Klintman.

– Kanske är det den farhågan som bör diskuteras mest och hanteras så att man kan komma ifrån den kunskapsresistens som GMO-tekniken i sig varit föremål för.

Att klimatskeptiker och klimatförnekare ofta återfinns på högerkanten kan delvis förklaras av att miljöfrågan från början ramats in av liberala vänstergrupperingar som har en annan moral-syn än de konservativa. De förra lyfter exempelvis fram global rättvisa som en huvudanledning till att uppmärksamma och bekämpa klimatförändringarna.

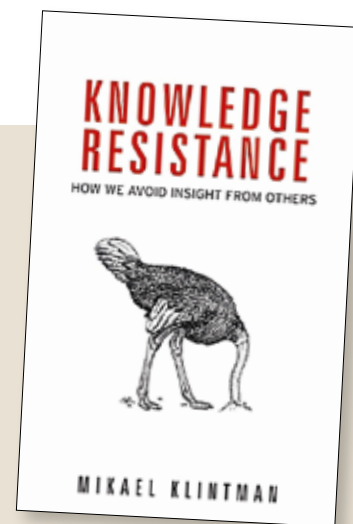
– Det är en moralsyn som ligger långt från konservativas som därför har svårt att anamma budskapet. De har inte hunnit formulera en egen berättelse, säger Mikael Klintman.

Bland de konservativa, och ofta religiösa, grupperna skulle man nå en betydligt större ”kulturell resonans” genom att lyfta fram moralaspekter som handlar om att respektera individens rättighet att inte få sin livsmiljö förstörd av andra.

De konservativas klimatberättelse skulle istället kunna formuleras utifrån en helig syn på naturen som betonar vikten av att värna naturvärden i det egna landet och som det är viktigt att bevara till våra barn.

Till sist, ibland tycks begrepp som faktaresistens, kunskapsresistens och ”fake news” användas som ett härskartekniksord som slängs på meningstståndare?

– Jo, det händer. Även de som vill visa på komplexitet och gråzoner i en fråga som dittills betraktats som svartvit

Knowledge Resistance – How we avoid insight from others

Av Mikael Klintman
264 sidor

Utgivning: juni 2019

Förlag: Manchester University Press

ISBN: 978-1-5261-3520-9

beskylls ibland för kunskapsresistens. I mina intervjuer med experter i att beräkna framtida behov av klimatanpassningsåtgärder uttrycktes stora utmaningar i att uttrycka frågans komplexitet: ”Är du en förklädd klimatförnekare, eller är du en av oss?”

Texten publicerades först på www.lu.se

» Noterat

From *”Can Things Be Both Popular and Silenced?”*
by Scott Alexander at Slate Star Codex, May 23, 2018:

HERE IS A STORY I heard from a friend, which I will alter slightly to protect the innocent. A prestigious psychology professor signed an open letter in which psychologists condemned belief in innate sex differences. My friend knew that this professor believed such differences existed, and asked him why he signed the letter. He said that he expected everyone else in his department would sign it, so it would look really bad if he didn't. My friend asked why he expected everyone else in his department to sign it, and he said ‘Probably for the same reason I did.’

